

Хлебнікова Т.М., доцент кафедри
наукових основ управління та психології
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

КВАЛІМЕТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *В роботі розглядається кваліметричний підхід до вивчення оцінки якості університетської освіти, визначені параметри, фактори й критерії, розроблена кваліметрична модель.*

Ключові слова: якість освіти, параметри, фактори, критерії, кваліметрична модель.

Аннотация. *В работе рассмотрен кваліметрический подход к изучению качества университетского образования, определены параметры, факторы и критерии. Разработана кваліметрическая модель.*

Ключевые слова: качество образования, параметры, факторы, критерии, кваліметрическая модель.

Annotation. *The work considers qualimetric approach to the study of the quality of university education, the parameters, factors and criteria is determined. A qualimetric model is elaborates.*

Key words: quality of education, the parameters, the factors, criteria, qualimetric model.

Актуальність. Оновлення вищої освіти, на думку відомих науковців, повинно здійснюватись на принципах демократизації, особистісного підходу, гуманізації, гуманітаризації. Сучасне суспільство, ринок праці формулюють для навчальних закладів складні завдання з підготовки фахівців.

Якість освіти є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні та інші. Крім того, якість освіти розглядається ще і як сукупність властивостей освіти, що визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави відповідно до призначення освіти.

На жаль, на сьогодні відсутня зрозуміла педагогічна інтерпретація якості освіти, не розроблені механізми відстеження реалізації цього державного замовлення. Поняття «якість освіти» не має чіткого визначення, представники багатьох наук виділяють в змісті цього питання ознаки,

специфічні для своєї галузі знань, що ускладнює вироблення загальних підходів до його визначення й сутності, адекватних критеріїв оцінювання.

Матеріал, представлений у статті, пов'язаний із науково дослідною тематикою Інституту післядипломної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Метою даної роботи є обґрунтування кваліметричної моделі оцінки якості університетської освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якість освіти є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні тощо.

Т. Шамова говорить про якість як нормативний рівень, якому повинен відповідати продукт просвіти [6]. Вважається, що в даній категорії втілюється соціальне замовлення суспільства на навчально-виховну діяльність освітньої установи. На думку С. Шишова [3] та В. Кальней [3] якість освіти – це педагогічна категорія, що характеризує ступінь досягнення поставлених в освіті цілей та завдань, якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітнього закладу: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад тощо, що забезпечують розвиток компетенцій молоді, що навчається.

Інші науковці зосереджуються на тому, що в статистичному плані якість освіти — це ступінь відповідності конкретного освітнього результату ідеальній моделі результату діяльності. Крім того, якість освіти розглядається ще і як сукупність властивостей освіти [4], що визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави відповідно до призначення освіти. У проведеному дослідженні дотримуємося визначення якості як співвіднесення цілі й результату освітньої діяльності, міри досягнення цілі в реальних умовах організації навчально-виховного процесу. Вона включає в себе якість мети, процесу, результату, тобто це складна

інтегрована властивість об'єкта, що зумовлює його придатність задовольняти потреби суспільства.

Ми поділяємо точку зору В. Ніколаєвського, який зазначає, що основними чинниками, що забезпечують якість освіти, є професійна підготовка викладачів, навчально-методичне забезпечення навчального процесу, наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань студентів, застосування сучасних освітніх технологій у навчальному процесі, залучення викладачів і студентів до науково-дослідної діяльності, відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам, належне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, забезпеченість науковою літературою, що відповідає сучасним вимогам, використання матеріалів соціологічних та інших досліджень, спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця, стимулювання самостійної роботи студентів, контакти з провідними зарубіжними фахівцями [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою визначення динаміки якості університетської освіти нами було використано метод факторно-критеріального моделювання, що об'єднує кількісні методики оцінки якості продукту, що спираються на основні принципи кваліметрії [2].

У процесі розробки кваліметричної моделі були визначені параметри, фактори, критерії згідно державних стандартів, вимог, що містяться у Законах України “Про освіту” та “Вищу освіту”, “Державній програмі “Вчитель”, Постанові Кабінету Міністрів “Про ступеневу освіту”, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України “Про вимоги і критерії відповідності при ліцензуванні та акредитації спеціальності” тощо.

У процесі розробки моделі ми спиралися на основні принципи кваліметрії [1]:

1. Якість повинна розглядатись як складна, інтегрована властивість об'єкту. Якість – це сукупність властивостей об'єкту, що зумовлює його здатність задовольняти потреби суспільства (у нашій моделі – параметри й

фактори).

2. Взаємозв'язок між якістю і складними та простими властивостями, що її визначають, можна представити у вигляді ієрархічної структури, на найнижчому рівні якої знаходяться прості властивості. У кваліметричній моделі кожен фактор, представлений набором простих властивостей, у нашій моделі це критерії (табл. 1).

3. Придатність до використання продукту враховується з точки зору ступеня задоволення конкретних потреб суспільства й особистісних потреб. Поняття “ступінь” Г.А. Дмитренко ідентифікує з поняттям “рівень” і тому постійне порівняння досягнутих успіхів з “верхньою планкою”, стандартом якості, розглядає як ступінь задоволення конкретними потребами [1, с. 49].

4. Окремі властивості, як складні так і прості, заміряються специфічними для кожної властивості одиницями виміру. В результаті замірів визначаються значення абсолютних показників властивостей P_i , $i=1,2,\dots,n$. У нашій моделі в якості абсолютних показників використовувались бали по кожному критерію.

5. Абсолютні показники визначаються за допомогою методів метрології, методами експериментальної психології, визначення ефективності тощо. В нашій моделі ми визначали показники методом експертних оцінок.

6. Крім абсолютного показника P_i , проста чи складна властивість може характеризуватися й відносним показником K_i , що визначається співставленням абсолютного показника з еталонним (P_i^{et}), його значення вибирається не довільно, а з урахуванням потреб суспільства. У представленій моделі ми отримали критерії шляхом приведення всіх оцінок до еталону – 5 балів.

7. Поряд з абсолютним (P_i) і відносним показниками (K_i) кожна властивість (фактор чи критерій) характеризується певною вагомістю серед інших властивостей – коефіцієнтом вагомості показника властивості M_i . У

нашій кваліметричній моделі кожний компонент (фактор та критерії) має вагомість в межах одиниці, тобто в її долях.

Комплексна кількісна оцінка якості K може бути представлена як функція відносних показників K_i , коефіцієнтів вагомості M_i й рівнів реалізації V_i .

Загальний рівень підготовки магістрів буде виражатися сумою параметрів.

Якщо $0 < P_{\text{заг}} \leq 0,5$ – недостатній (критичний) рівень,

$0,5 < P_{\text{заг}} \leq 0,75$ – достатній (допустимий) рівень,

$0,75 < P_{\text{заг}} \leq 1$ – оптимальний рівень.

Висновки. Якість освіти – це нагальна потреба часу. Управління даною проблемою повинно здійснюватися на основі виявлення проблем і розробкою технології подолання виявлених проблем. Дієвим засобом забезпечення високої якості освіти є моніторинг. Інструментом моніторингу є розроблена нами кваліметрична модель оцінки якості університетської освіти.

Напрямами подальшого дослідження є розробка кваліметричної моделі оцінки якості управління процесом удосконалення підготовки фахівців.

Кваліметрична модель оцінки якості університетської освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди

Параметр (Р)	Вагомість	Фактор (Ф)	Вагомість	Критерії (v)	Вагомість
1.Нормативно-правове забезпечення й система управління підготовкою фахівців	0.1	1.Концептуальне забезпечення функціонування й розвитку факультетів (інститутів)	0.5	1.Наявність: - Статуту, інформаційного пакету університету, Положення про факультети; - концепції та положення про підготовку бакалаврів, магістрів, - концепції культурно-виховної роботи зі студентами та відповідність їх Законам України: “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ столітті”; - нормативних документів, що регламентують діяльність студентських спілок та органів студентського самоврядування; - концепції розвитку університету; - положення про індивідуальні плани студентів та організація його розробки і виконання.	0.17 0.17 0.18 0.15 0.18 0.15
		2.Розвиток системи управління підготовкою фахівців	0.5	2. Результати ліцензування та акредитації спеціальностей та університету в цілому. 3. Наявність ресурсного забезпечення системи управління підготовкою студентів. 4. Розробка інформаційного забезпечення управління в системі “Навчальний відділ – деканат – кафедри університету”.	0.4 0.3 0.3

2.Формування та розвиток науково-педагогічного потенціалу університету	0,13	3. Комплектування науково-педагогічного персоналу, їх якісний склад.	0,35	5. Відповідність кадрового складу критеріям та вимогам щодо акредитації спеціальностей, університету.	0,5
		4. Заходи адміністрації університету щодо зміцнення якісного складу науково-педагогічного персоналу.	0,35	6. Наявність плану розвитку кадрового забезпечення та його якості.	0,5
		5. Підвищення кваліфікації та професійної майстерності викладачів.	0,3	7. Ефективність підготовка кандидатів, докторів наук через аспірантуру, докторантуру, через інститут пошукачів	0,38
				8. Наявність на кафедрах плану підвищення кваліфікації та стажування, безперервної освіти та їх якості.	0,26
3.Матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу	0,13	6. Навчально-матеріальна база.	0,6	9. Відповідність змісту, форм і методів науково-методичних семінарів університету, кафедр вимогам підвищення науково-методичного рівня та професійної майстерності викладачів.	0,36
				10. Наявність системи вивчення якості роботи викладачів та надання їм професійної допомоги.	1,0
				11. Відповідність матеріально-технічної бази вимогам щодо акредитації спеціальності.	0,28
				12. Наявність навчальних кабінетів, лабораторій та інших приміщень, визначення їх відповідності нормативним вимогам.	0,25
7.Збереження університетського майна.	0,4	13. Визначення якості роботи кабінетів у відповідності до нормативних вимог.	0,25	14. Наявність умов для оптимального комп'ютерного забезпечення навчання студентів, використання мультимедійної, аудіо та відеотехніки.	0,22
				15.Рациональне використання університетських приміщень.	0,6
				16. Стан збереження університетських приміщень, меблів, обладнання тощо	

4.Навчально-методичне забезпечення	0,12	8.Наявність базового навчально-методичного забезпечення.	0,2	17. Наявність: - ОКХ і якість їх варіативних частин; - ОПП і якість їх варіативних частин; - навчальних планів та їх якість (відповідність ГСВО та вимогам КМСОНП); - матеріалів державної діагностики якості підготовки фахівців.	0,25 0,25 0,25 0,25	
		9.Наявність навчально-методичного забезпечення для кожної дисципліни.	0,2	18. Наявність і якість: - робочих програм дисциплін; - планів семінарських, практичних занять; - завдань для лабораторних робіт і самостійної роботи студентів; - рекомендацій щодо організації самостійної роботи та виконання ІНДЗ (у вигляді інтерактивних комплексів).	0,2 0,2 0,2	
		10.Забезпеченість написання курсових та дипломних робіт.	0,2	19. Наявність у кабінеті роздрукованих текстів лекцій та на електронних носіях 20.Наявність тематики курсових і магістерських робіт, їх відповідність напрямку підготовки спеціалістів.	0,2 0,2	
		11.Програмно-методичне забезпечення педагогічної практики.	0,2	21. Забезпечення курсових і магістерських робіт методичними рекомендаціями (вказівками). 22.Наявність і якість Програми педагогічної практики.	0,4 0,6	
		12.Методичне забезпечення контрольно-аналітичної діяльності.	0,2	23. Забезпечення проходження практики методичними рекомендаціями 24. Наявність та якість методичних вказівок і тематики ККР.	0,5 0,5	
				25. Наявність пакетів контрольних завдань поточного, підсумкового контролю та для комплексної перевірки знань з дисциплін фахової підготовки	0,5 0,5	

5.Організація навчально-виховного процесу	0,11	13.Моделювання процесу підготовки фахівців.	0,16	26.Система профорієнтації та відбору абітурієнтів на навчання.	0,35
				27. Розробка структурно-логічної схеми підготовки фахівців.	0,25
				28.Дотримання організаційних та нормативних вимог щодо державної атестації спеціальностей.	0,4
		14.Організація теоретичних занять.	0,17	29.Дотримання принципів навчання при організації теоретичних (аудиторних) занять.	0,4
				30.Запровадження інноваційних педагогічних технологій та нестандартних форм занять	0,6
		15.Організація практичної підготовки	0,18	31.Дотримання практичної спрямованості усіх форм занять.	0,3
				32. Дотримання вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики щодо формування практичних умінь.	0,4
				33. Якість виконання програм педагогічної практики.	0,3
		16. Організація розвитку творчого потенціалу студентів.	0,2	34.Організація науково-дослідницької (творчої) діяльності студентів.	0,5
				35. Дотримання особистісно-орієнтованого підходу до визначення творчих завдань студентам в індивідуальних планах	0,3
				36.Наявність наукових публікацій студентів	0,2
					0,4
		17. Рівень організації педагогічної підтримки самостійної роботи	0,18	37. Забезпечення наявності умов для самостійної роботи (Електронний каталог літератури в бібліотеці університету, можливість використання студентами Інтернет та ін).	0,3
				38. Раціональне використання індивідуальних занять в організації самостійної роботи.	0,3
				39. Дотримання нормативних вимог щодо часового та змістовного співвідношення між аудиторними і самостійними заняттями	

		18. Контроль якості підготовки студентів	0,11	40. Наявність моніторингу процесу та результаті навчання. 41. Наявність критеріїв оцінки навчальних досягнень студентів у всіх видах і формах занять та виконання творчих завдань і відповідність їх вимогам. 42. Якість організації контролю підготовки фахівців. 43. Мінімізація розбіжності між оцінками викладачів і експертів дипломних, курсових робіт, звітів про практику	0,3 0,2 0,3 0,2
6.Інформаційне забезпечення підготовки фахівців	0,1	19. Забезпеченість студентів навчальною та навчально-методичною літературою.	1,0	44. Забезпеченість студентів підручниками, навчальними посібниками, що знаходяться в бібліотеці університету. 45. Робота кафедр, по створенню підручників, навчальних посібників. 46.Якість інформаційного забезпечення кабінетів кафедр університету 47. Рівень стимулювання та мотивування викладачами роботи слухачів в читальних залах університету.	0,4 0,2 0,2 0,2
7.Результативність теоретичної та практичної підготовки	0,11	20.Рівень професійно-педагогічних знань • .Методологічні знання • Теоретичні знання: - педагогічні	0,4 0,6	48.Знання: • закономірностей розвитку загально-філософського плану; • методів передачі наукової інформації (мова науки, структура наукових знань, форма їх фіксації); • загальних методів дослідження • методів та форм організації навчально-пізнавальної діяльності; • сучасних педагогічних технологій; • основних підходів до контролю за навчально-пізнавальною діяльністю.	0,06 0,06 0,06 0,06 0,06 0,06

		- психологічні		<ul style="list-style-type: none"> • вікових особливостей дитини; • психологічних характеристик особистості; • основних наукових теорій психології (теорії особистості, теорії мотивації, теорії діяльності); 	0,06 0,06 0,06
		- методичні		<ul style="list-style-type: none"> • основ психології управління; • параметрів для діагностики особливостей інтелектуальної, психічної, мотиваційно-потребнісної, емоційної сфер особистості; 	0,06 0,06
		21.Педагогічні вміння		49.Уміння:	
		• Моделювання навчально-виховного процесу	0,3	<ul style="list-style-type: none"> • визначати цілі навчально-виховного процесу; • планувати навчально-виховний процес; 	0,5 0,5
		• Організація навчально-виховного процесу	0,35	Організувати:	
				-сприйняття навчального матеріалу;	0,2
				- організувати свою діяльність та діяльність учня у навчально-виховному процесі;	0,2
				- поєднувати реакції, зовнішні та внутрішні мотиви та спонукання.	0,2
				- враховувати настрій, ментальність спільної групи людей при здійсненні колективної настанови	0,2
				• Володіння:	
				- структурованою системою моделей мислення та поведінки, які характеризують спільноту;	0,1
				- системою відносин, яка включає взаємопов'язані підсистеми, і використовується для регулювання поведінки людей у різних ситуаціях.	0,1

		<ul style="list-style-type: none"> Контроль за навчально-виховним процесом 	0,35	<p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> здійснювати поточний, тематичний, підсумковий контроль за рівнем навчальних досягнень учня на основі діагностичного підходу; використовувати під час здійснення контролю комп'ютерну техніку; готувати комп'ютерні програми для здійснення контролю; здійснювати моніторинг навченості учня. 	0,25 0,25 0,25 0,25
8.Стан працевлаштування, соціальної та фахової адаптації випускників	0,11	22.Рівень готовності випускників до професійної діяльності діяльності.	1,0	<p>50. Позитивні відгуки Головного, міського, районних управлінь освіти про роботу випускників.</p> <p>51. Наявність випускників, які стали переможцями в різних номінаціях та конкурсах</p>	0,5 0,5
9.Організація взаємодії університет – освітні установи та заклади	0,9	<p>23.Система взаємодії університету з освітніми установами та середніми і вищими навчальними закладами.</p> <p>24. Робота щодо набору студентів університету.</p>	0,5 0,5	<p>52. Рівень функціонування системи взаємодії з установами і закладами освіти.</p> <p>53. Оптимальність структурних елементів системи, видів, форм роботи і відповідність їх завданням підготовки фахівців.</p> <p>54.Наявність УНПК, базових районів, шкіл, оздоровчих таборів для організації педагогічної практики.</p> <p>55.Рівень взаємодії університету з іншими вузами міста, України, зарубіжжя.</p> <p>56. Рівень надання університетом науково-методичної допомоги освітнім закладам і установам.</p> <p>57. Профорієнтаційна робота в закладах освіти. Динаміка руху конкурсів у процесі прийому.</p> <p>58. Рівень зворотнього зв'язку “Школа - університет”.</p>	0,2 0,2 0,2 0,2 0,2 0,2 0,6 0,4

Література

1. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент в системе образования : учеб. пособ. / Г. А. Дмитренко. – К.: МАУП, 1999. – 174 с.
2. Єльнікова Г. В. Наукові основи управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.
3. Кальней В.А., Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования / В.А. Кальней, С.Е. Шишов.– М.: Педагогическое общество России, 2000. – 316 с.
4. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О. М. Касьянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Х.: Основа, 2004. – 96 с. – (Бібліотека журналу „Управління школою” ; вип. 1 (13).
5. Ніколаєвський В.М. Соціологічна освіта в Україні: критерії та освітні стратегії досягнення якості [Електронний ресурс] / В.М. Ніколаєвський – Режим доступу http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/nick.doc.
6. Шамова Т. И. Управление образовательными системами : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Т. И. Шамова, П. И. Третьяков, Н. И. Капустин. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 320 с.